

PAPER DETAILS

TITLE: AGDAS UYGUR EDEBIYATINDA ÇOCUK SIIRLERININ TEMSILCILERINDEN: ABLIKIM
ROZI

AUTHORS: Yusuf Ulusoy

PAGES: 29-40

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4300148>

Ulusoy, Y. (2024). Çağdaş Uygur edebiyatında çocuk şiirinin temsilcilerinden: Ablikim Rozi, *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Özel Sayı, 29-40.

ÇAĞDAŞ UYGUR EDEBİYATINDA ÇOCUK ŞİİRİNİN TEMSİLCİLERİNDEN: ABLİKİM ROZİ

Yusuf ULUSOY*

Öz: Çocuk edebiyatı, çocukların eğitilmesi, iyi davranışlar kazanması ve onların kişisel gelişimine fayda sağlamak için yazılan edebî yaratmalardan meydana gelir. Bu edebî yaratmalar şiir, hikâye, roman vb. gibi yaratmalardır. Çocukların duygu dünyası, zihin dünyası ve dil becerileri kendileri için üretilen bu edebî eserler sayesinde gelişecektir. Yetişkin bireyler olduklarında dürüstlük, doğruluk, saygı, sevgi, adillik gibi etik ve estetik değerler kazanmış olacaklardır. Çağdaş Uygur edebiyatının temsilcisi olan bazı yazarlar, çocuklara iyi bir gelecek inşa edebilmek için çocuk edebiyatı türünde eserler üretmiştir.

Yazılı edebiyat ve sözlü edebiyatın oldukça zengin olduğu Doğu Türkistan'da çocuklar için edebî yaratmalar meydana getirilmiştir. Bu edebî eserlerden bazıları da Ablikim Rozi tarafından yazılmıştır. Uygur şair Ablikim Rozi, çocuk şiirleri türünde eserler veren üretken bir şairdir. Ablikim Rozi, şiir türünün dışında çocuk hikâyeleri de yazmıştır. Yazar, 1962 yılında gazete ve dergilerde yayımlanan çocuk şiirleriyle ilk defa okuyucuyla buluşmuştur. Rozi, çocuk edebiyatı sahasında verdiği eserleriyle çocukları eğitmeyi ve onları yetiştirmeyi amaçlamıştır. Uygur çocuklarının yaşamlarında birer bilgi hazinesi olacak eserler meydana getirmiştir.

Çalışmamızda Ablikim Rozi'nin; "Qarlıgaç" (Kırlangıç), "Ümid Günciliri" (Ümit Goncaları), "Kimniñ Toğra?" (Kim Haklı?) şiir kitaplarında yer alan yüz elli yedi şiir incelenerek içerik analizi yapılmıştır. İncelenen şiirler üzerinden şairin çocuk şiirlerinde işlediği temalar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uygur, şiir, edebiyat, çocuk, şair.

REPRESENTATIVE OF CHILDREN'S POETRY IN CONTEMPORARY UYGHUR LITERATURE: ABLİKİM ROZİ

Abstract: Children's literature consists of literary works written to educate children, gain good behavior and benefit their personal development. These literary works are poems, stories, novels, etc. Children's emotional world, mental world and language skills will develop thanks to these literary works produced for them. When they become adults, they will have acquired ethical and aesthetic values such as honesty, truthfulness, respect, love and fairness. Some writers who are representatives of contemporary Uyghur literature have produced works in the genre of children's literature in order to build a good future for children.

In East Turkestan, where written literature and oral literature are quite rich, literary creations have been created for children. Some of these literary works were written by Ablikim Rozi. Uyghur poet Ablikim Rozi is a prolific poet who produces works in the genre of children's poems. Ablikim Rozi also wrote children's stories in addition to the genre of poetry. The author met with the reader for the first time in 1962 with children's poems published in newspapers and magazines. Rozi aimed to educate and raise children with his works in the field of children's literature. He created works that will be a treasure trove of information in the lives of Uyghur children. In our study, one

* Doktora Öğrencisi ve TDK Doktora Bursiyeri, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, e-posta: yulusoy@ankara.edu.tr

 ORCID ID: 0000-0002-0663-9601

hundred and fifty seven poems in Ablikim Rozi's poetry books "Qarlıgaç" (Swallow), "Ümid Günçiliri" (Hope Rosebuds), "Kimniñ Toğra?" (Who is Right?) will be examined and content analysis will be made. The themes that the poet uses in children's poems will be determined through the examined poems.

Keywords: Uyghur, poetry, literature, children, poet.

Çocuk edebiyatı, çocuklar için yazılan ya da söylenen edebî ürünleri kapsar. Çocuk edebiyatı deyimiyle, 2-14 yaşları arasındaki kimselerin ihtiyacını karşılayan bir edebiyat alanı anlatılmak istenmektedir (Oğuzkan, 2013, s. 3). Çocuk edebiyatı hem çocuklar için yazılan kitaplar hem çocuklar hakkında yazılan kitaplar anlamında 19. yüzyılda ayrı bir kurgu kategorisi olarak ortaya çıkmıştır (Sutherland, 2018, s. 179). Çocuk edebiyatı eserlerinin edebî zevk edindirme, okuma alışkanlığı kazandırma, hayal gücünü geliştirme gibi işlevlerinin yanı sıra önemli bir işlevi de değerler eğitime katkıda bulunmaktadır (Aydın ve Öksüz, 2021, s. 582). Çocuklar için uygun olan konu, içerik ve üsluba sahip edebî yaratmalar, çocuk edebiyatının ürünleridir. Bu edebî yaratmalara örnek olarak tekerlemeler, ninniler, bilmeceler, masallar, öykü-hikâye ve romanlar, fabl-efsane ve destanlar gösterilebilir. Bu bağlamda şiir, edebî bir tür olarak çocuk edebiyatında en çok tercih edilen yaratmalardandır.

Şiir gerek içerik, öz, gerekse söze dönüştürme, sunuluş açısından özgün, etkilemeye, duygulandırmaya yönelik, yaratı niteliği taşıyan bir söz sanatı ürünüdür (Aksan, 1995, s. 8). Şiir, kısa mısralardan oluşması ve ahenk yönü ile çocuğu nesirden farklı olarak daha sıkı sararken çocuğun algı dünyasına da renk getiren, hayal gücünü geliştiren unsur olarak oldukça önemlidir (Açık Önkaş, 2009, s. 2). Çocuk şiirleri bu bakımdan önemli edebî türlerdir. Çocuklar, dilin anlatım gücünü, kelimelerin ahengini sezinleyebilmeleri için diğer edebî türlerin yanı sıra erken yaşlarda şiirle buluşturulmalıdır (Sever, 2003, s. 147). Şiirler çocuklara sadece dilsel birtakım beceriler kazandırmakla kalmamakta aynı zamanda onlarda vatan ve millet sevgisi, ana dili bilinci, estetik bakış açısı, duygu ve düşüncelerini sanatsal olarak aktarabilme gibi üstün değerler de katmaktadır (Oğuzkan, 2013, s. 248). Bu yönüyle şiiri, çocuklara bir şeyler anlatırken aynı zamanda bir takım değerler kazandıran bir tür olarak düşünebiliriz.

Çocuk şiirlerinde değerlere yer vermek önemlidir (Demiryürek ve Kılıç, 2023, s. 1662). Değerin insanın varlığı anlamlandırma ve değerlendirme çabasının sonucu olarak ortaya çıkıp zamanla topluma mal olarak toplumun ortak mirasını oluşturan öğeler olduğunu söyleyebiliriz (Kaymakcan ve Meydan, 2014, s. 24). Toplumun sağlıklı olarak devamlılığı için tüm toplumlarda kabul edilen ortak değerler kuşaktan kuşağa aktarılır. Adalet, dürüstlük, sevgi, saygı, sabır, cesaret, yardımseverlik, hoşgörü, çalışkanlık, dostluk, iş birliği, güvenilirlik, sorumluluk değerleri bunların başında gelmektedir (Akkaya vd., 2020, s. 175). Tüm bu değerler, bütün zaman ve yerlerde önemsenmiş ve evrensel nitelik kazanmıştır. Değerler, toplumu ayakta tutan sütunlardır. Ait olduğu toplumun değerlerini bireye en etkili ve en kalıcı biçimde aktarma yollarından olan yazınsal metinler aracılığı ile birey, bir taraftan dilinin inceliklerini ve güzelliklerini kavrarken diğer taraftan o yazınsal eserlere sindirilen ulusal ve evrensel değerlerle tanışmaktadır (Akkaya vd., 2020, s. 176).

Türk Dünyası, yazılı ve sözlü edebî ürünleri bakımından oldukça zengindir. Bu ürünlerin her biri değerler eğitimi açısından oldukça önemlidir. Örneğin Türk destanları, millî bilinç, millî bakış açısı ve millî değerlerin öğretilmesine katkı sağlar, ön planda bir kahraman vardır ama kahraman üzerinden toplumsal değerler işlenmektedir (Çalışkan ve Yıldırım, 2023, s. 162). Türk Dünyasında yazılan eserler arasında çocukların anlama düzeyine, hayal ve düşünce dünyasına doğrudan seslenen eserler oldukça zengindir. Bu zenginliğin içerisinde gerek halk edebiyatı gerek çağdaş türleri ile çocuk edebiyatı ayrı bir öneme sahiptir (Sağlam ve Sakallı, 2020, s. 11). Türk Dünyası edebiyatlarından biri olan Çağdaş Uygur edebiyatında da çocuk edebiyatı ürünleri oldukça önemlidir. Bu ürünler arasında en yaygın olan tür ise çocuk şiirleridir. Şiir, en kısa anlatım türlerinden biridir. Kısa mısraları ve ahenkli oluşu

sayesinde çocuk üzerinde oldukça etkilidir. Şiir okumak çocuğa ana dil sevgisini kazandırır (Demirez, 2024, s. 22).

20. yüzyılın başlarında temelleri atılan çağdaş Uygur edebiyatında çocuklar için yazılan çok sayıda edebî eser mevcuttur. Bu eserlerin ilk örneği olarak 20. yüzyılın 20'li yıllarında Abrurahim Nizari'nin "Diki-Diki Taqşan" (Zıp Zıp Tavşan) isimli çocuk koşağı (halk şiiri) gösterilir (Abdugupur, 2012, s. 100). Eğitim ve öğretim için bir dönüm noktası olan Cedit Hareketinin yayılmasında ve gelişmesinde de çocuklar için yazılan eserler önemli bir yerdedir. Bu eserler sayesinde çocukların vasıtasıyla halk da "uyanmış" ve geleceğe dair umut ışıkları saçılmıştır. Çocuk şiirleri, çocuklara okuma alışkanlığı edindirmenin ötesinde bir görev üstlenmiştir; bunlar eğitimin önemini anlatmak, halkı uyandırmak ve sönmek üzere olan umut ışıklarını yeniden canlandırmaktır (Kaşgarlı, 2017, s. 422). Çocuklar eğitilirse ülkenin de eğitileceğine ve kalkınacağına inanan Ceditçi aydınlar, bu yolda çeşitli adımlar atmıştır. Musabay Kardeşler, Abdukadir Damolla, Maksut Muhiti, Tursun Ependi gibi aydınlar çocuklar için okullar açmıştır. Çocuk şiirleri, çocuk tiyatroları ve masallarıyla Abduhalik Uygur, Lutpulla Mutellip, Memtili Tefvik gibi aydınlar halkın aydınlanması için çabalamıştır.

Lutpulla Mutellip, Bizniñ Mehmet (Bizim Mehmet) şiirinde çocukların eğitim almasını ve okulların öğrencilerle dolması gerektiğini vurgular:

Az künde Memet	(Kısa zamanda Mehmet)
Çoñmu bolidu.	(Büyüyecek.)
Mektepke balalar	(Okula Çocuklar)
Liqqide tolidu	(Dolup taşacak)

Belki savaqni	(Belki dersini)
Oquydu ela,	(Okuyacak çok iyi)
Başqilardin	(Başkalarından)
Qalmaydu esla	(Kalmayacak asla geri) (Karaman, 2011, s. 289).

Memtili Tefvik, İsmiñ Nème (İsmin Ne),) şiirinde; sade, süsten uzak ve yalın bir dil kullanarak çocukların eğitim alması gerektiğini belirtir:

İsmiñ nème, ey kiçik bala?	(İsmin ne, ey küçük çocuk?)
Eqliñ seniñ kalta kalta.	(Aklın senin kısa kısa.)
Oqimisan mektepte sen,	(Okumazsan okulda sen,)
İşiñ seniñ çolta çolta.	(İşin senin eksik eksik) (Kaşgarlı, 2014, s. 1087).

Abduhalik Uygur, Lutpulla Mutellip, Memtili Tefvik vb. gibi yazarların eserlerini okuyarak kendini geliştiren genç Uygur yazarlar da ellerine kalem alarak edebî eserler üretir. 1934'te Nur İsrailov ile Abdülhey Muhammedi "Balılarğa Sovğa" (Çocuklara Hediye) adında bir şiir kitabı yayımlar ve bu kitap, çağdaş Uygur edebiyatında bilinen ilk çocuk şiir kitabıdır (Kaşgarlı, 2017, s. 423).

Doğu Türkistan'da 1980'li yıllardan sonra çocuk edebiyatı ile ilgilenen yazarların sayısı artar. Boğda Abdulla (Ana Quşteq Muellim), Zamanidin Pakzat (Möşük Yapılaq Balisi), Perhat İlyas (Oynaydigan Bala Barmu, Bağlarniñmu Tili Bar), Ablikim Hesin (Asmandiki Balılar), Vahitcan Osman (Ressam Tebiet, Bizniñ Mehelle), Şavket Rustem (Deryağa Taş Taşlıdim), Exmetcan Qurban (Tögilerniñ Çöçiki), Abduqadir Calalidin (Aq Quşqaç), Zamanidin Pakzat (Mal Bahasi) gibi şairler bu konuda eserler verir. Çağdaş Uygur edebiyatında çocuk şiirlerinin bir temsilcisi de Ablikim Rozi'dir.

1. Ablikim Rozi'nin Hayatı

Yazar Ablikim Rozi, 1946 yılında Atuş kasabasının Üstün Atuş köyünde dünyaya gelir. 1953-1957 yılları arasında ilköğretim okulunu bitiren yazar, 1957-1963 yılları arasında Kaşkar Öğretmen Okulunu bitirir. 1963 yılından 1980 yılına kadar Yeken, Kaşkar gibi şehirlerde öğretmenlik yapar. 1980 yılından 2003 yılına kadar Kaşkar Gazetesinde yazar olarak çalışan Rozi, Şıncañ Yazarlar Birliği üyesidir.

1962 yılından itibaren gazete ve dergilerde eserleri yayımlanan Ablikim Rozi, çocuk şairi olarak tanınır. Çocuk edebiyatı ile meşgul olan yazarın 1984 yılında Şıncañ Halk Neşriyatı tarafından “Qarlıgaç” (Kırlangıç) isimli şiir kitabı yayımlanır. 1987 yılında Kaşkar Uygur Neşriyatı tarafından “Ümid Ğunçiliri” (Ümit Goncaları) isimli şiir kitabı yayımlanır. 2000 yılında Şıncañ Yaşlar – Ösmürler Neşriyatı tarafından “Kimniñ Toğra?” (Kim Haklı?) isimli şiir kitabı yayımlanır. Ablikim Rozi'nin 2008 yılında Toxtihaci Rozi ile birlikte hazırladığı ve Kaşkar Uygur Neşriyatı tarafından basılan “Söyümlük Dünya” (Sevgili Dünya) isimli şiir kitabı yayımlanır.

2. Ablikim Rozi'nin Çocuk Şiirleri

Ablikim Rozi, “Qarlıgaç” (Kırlangıç), “Ümid Ğunçiliri” (Ümit Goncaları) ve “Kimniñ Toğra?” (Kim Haklı?) adlı şiir kitaplarında çocuklar için şiirler yazmıştır. Şair, öğretmen olduğu için çocuklarla yakın ilişkiler kurmuş ve onların hangi konularda eğitilmesi gerektiğini daha iyi anlamış olmalıdır. Rozi, evrensel ve millî bazı değerleri çocuklara kazandırmak düşüncesiyle şiir türünü bir araç olarak kullanmıştır. Çocukları ve onların dünyasını tanıyan şair, duyarlı, ahlaklı ve iyi birer birey olmaları için çocuklara farklı temalarda şiirler yazmıştır. Halkının geleceği için çocukların dikkatle eğitilmesi gerektiğinin bilincinde olan şair, çocukların; çalışkan, vatansever, başarılı bireyler olması için çaba harcamıştır.

Rozi'nin şiirleri çocuklara bir şeyler öğretir Mesleği gereği çocukları iyi tanıyan şair, onların iç dünyalarını, gereksinimlerini ve gelişim özelliklerini iyi bilir ve bu bilgiler eşliğinde estetik değerler taşıyan özgün şiirler yazar. Rozi'nin şiirleri, bir taraftan çocukların dil becerilerini geliştirirken diğer taraftan onlarda millî ve evrensel değerler hakkında fikirler oluşturur. Şairin şiirlerinde; vatan ve millet sevgisi, millî duygular, büyüklere saygı ve sevgi, tabiat sevgisi, mutluluk ve dostluk gibi değerlerin öne çıktığı görülmüş ve incelenmiştir.

2.1. Vatan Sevgisi

Vatan ve millet sevgisini eserlerinde işleyen Ablikim Rozi, çocukların da vatan ve millet sevgisi ile büyümesi gerektiğini düşünmüş ve bu temada çocuk şiirleri yazmıştır. O, “Xeritem” (Haritam) şiirinde ana vatan sözü ile doğup büyüdüğü Doğu Türkistan coğrafyasını işaret etmiştir. Şair, Vatan sevgisini coğrafi terimler kullanarak vermek ister.

Güzel ana vetenniñ,	(Güzel ana vatanın)
Bağ – bostan çimenniñ,	(Bağın bostanın çimenin)
Dairisi qançilik,	(Genişliği ne kadar)
Gördüm sendin xeritem (Rozi, 1984 s. 17).	(Gördüm senden haritam.)

Şair, Doğu Türkistan'ın bağımsızlığı için şehit düşen Lutpulla Mutellip için de bir şiir yazar. Lutpulla Mutellip, çağdaş Uygur edebiyatına ivme kazandıran önemli bir şairdir. Hayatının henüz baharındayken öldürülmüş olmasına rağmen edebî alanda oldukça verimli olmuş ve daha öğrencilik yıllarında okul gazetesinde yayımlanan şiirleriyle başladığı edebî faaliyetlerini deneme, makale, tiyatro türlerinde verdiği eserlerle sürdürmüştür (Karaman, 2014, s. 114). Lutpulla Mutellip için amca kelimesini kullanan şair, “Şair Tağam Lutpulla” (Şair Amcam Lutpulla) şiirinde vatan sevgisini ve Lutpulla Mutellip'e olan saygısını belirtir.

Casaretlik er idiñ,	(Cesaretli adam idin)
Çağnaydığan zer idiñ,	(Parlayan altın idin)
Daim “veten” der idiñ,	(Daima “Vatan” der idin)
Şair tağam Lutpulla (Rozi, 1987, s. 63).	(Şair amcam Lutpulla)

Düşmenge tiz pükmediñ,	(Düşmana diz çökmedin,)
Örkeşlidiñ, çökmidiñ,	(Dalgalandın batmadın,)
Qariğay kebi köklidiñ,	(Çam gibi köklendin,)
Şair tağam Lutpulla (Rozi, 1987, s. 64).	(Şair amcam Lutpulla.)

Uygur Türklerinin bağımsızlığını istediği için genç yaşta öldürülen Mutellip, çocuk şiirlerine de konu olmuş durumdadır. Şair, Lutpulla Mutellip’in cesaretini ve önemini anlattığı dizelerinde çocuklara bir rol model olsun diye onu kahraman gibi tanıtmak ister.

“Güzel Veten Quçıqı” (Güzel Vatan Kucağı) şiirinde şair vatan kucağının güzelliği ve sıcaklığı karşısında akılların baştan gideceğini belirtir. Vatan, şair için her şeyden daha değerli, her şeyden daha kutsaldır. Vatanı için iyi, güzel ne varsa olsun isteyen şair, yüreğindeki ateşi harlayanın yine vatan sevgisi olduğunu söyler.

Şundaq güzel, méhriban	(Öyle güzel, sevecen)
Bolğaç veten quçıqı;	(Olduğu için vatan kucağı;)
Uçup turar hemişe,	(Uçup durur daima,)
Eqlimizniñ bulıqı (Rozi, 2000, s. 62).	(Aklımızın kaynağı.)

“Vetnim – Anam” şiiri de şairin vatan sevgisinin uçsuz bucaksız olduğuna tanıklık eden şiirlerden biridir. Şair, bir vatani olduğu için büyüyebildiğini hayatını ona borçlu olduğunu belirtir. Vatanım Anam şiiri, çocuklara vatan sevgisinin aşılandığı şiirlerden biridir.

Vetnim – anam,	(Vatanım anam,)
Söyimen seni,	(Seviyorum seni.)
Apaq süt bérıp,	(Bembeyaz süt verip,)
Östürdüñ méni (Rozi, 1987, s. 8).	(Büyüttün beni.)

1980’li yıllarda Çin’in açılım politikaları gereği Doğu Türkistan’da birazcık da olsa rejimde serbestlikler görülür. Bu durumu fırsat bilen şairler vatan temasını şiirlerinde sıklıkla işleyerek çocuklara anlatmak ister. “Toy Oynaydu” (Toy Oynar) şiirinde de vatanın her zaman çocukları düşündüğünü ve onları koruduğu belirtilir. Şair için vatan, çocukların mutlu ve huzurlu olduğu topraktır. O toprak korunmalı ve sahip çıkılmalıdır.

Çünkü veten her daim	(Çünkü vatan her zaman)
Balılarnı oylaydu.	(Çocuklarını düşünür)
Balılarnıñ bextini	(Çocuklarının bahtına)
Qedirleydu – qoğdaydu (Rozi, 2000, s. 61).	(Değer verir ve korur.)

2.2. Millî Kültür

Uygurlar, milli kültürlerine bağlı yaşayan ve onu korumaya çalışan bir Türk halkıdır. Maruz kaldıkları siyasi baskılar ve zulümler Uygur Türklerinin millî kültürünü yok etmeye

yetmemiş ve yetmeyecektir. Doppa, Uygur Türklerinin millî kültürüne ait bir baş giyimidir. Her yıl Mayıs ayının 5. günü “Doppa Günü” olarak kutlanır. Ablikim Rozi’de önemli bir kültür simgesi olan doppayı çocuklara tanıtmak ve onlara sevdirmek için doppa ile ilgili şiirler yazmıştır. “Güldeste” şiiri bu duruma örnek gösterilebilir.

Güzel Pamir tağliri,	(Güzel Pamir Dağları,)
Kök asmanğa taqaşqan.	(Gökyüzüne değen.)
Çoqqılarnıñ béşığa,	(Zirvelerinin üstüne,)
Kümüş doppa yaraşqan. Rozi, 1987, s. 20)	(Gümüş doppa yakışan.)

Mendil, Türk kültüründe önemli bir semboldür. Araştırmalar, Türk kültüründe mendil tarihini Uygur dönemine kadar götürür (Ünalın, 2023, s. 99). Uygur Türkleri mendil için qol yağlıq kelimesini kullanırlar. Şair Ablikim Rozi de millî kültür sembollerinden biri olan mendil hakkında çocukların bu millî kültür sembolünü yakından tanıması ve öğrenmesi için “Qol Yağlıq” (Mendil) şiirini yazar. Mendil şiiri aynı zamanda çocuklara temiz bireyler olmaları gerektiğinin mesajını da verir.

Qol yağlıqım, men sêni,	(Mendilim, ben seni)
Ayrımaymen yénimdin.	(Ayrımayacağım yanımdan.)
Taziliqni her qaçan,	(Temizliği her zaman,)
Söyimen çin dilimdin (Rozi, 1987, s. 69).	(Seveceğim gönülden.)

2.3. Anne, Baba ve Öğretmen Sevgisi

Ablikim Rozi, anne, baba ve öğretmen sevgisini çocuklarda uyandırmak için şiirlerinde sıklıkla işlemiştir. Çocuklar için öğretimin anne ve baba ile başladığını ifade eden şair, daha sonra çocukların eğitilmesi için öğretmenlere ihtiyaç olduğunu şiirlerinde belirtir. “Ata - Anam Tunci Ustazim” (Babam ve Annem İlk Öğretmenim) şiirinde, anne ve babanın çocukların büyümesinde ve eğitiminde sınırsız emeklerinin olduğunu belirterek ailenin ahlaklı çocuk yetiştirmek için verdiği çabalar anlatılır.

Dadam bilen anamniñ	(Babam ile annemin)
Maña çeksiz méhri bar.	(Bana sonsuz sevgisi var.)
Maña siñgen bihésab	(Bana sinen sayısız)
Qan – teri bar, ecri bar.	(Kan teri var, emeği var.)

Ular méni çoñ qildi,	(Onlar beni büyüttü,)
Can köydürüp pepilep.	(Özenerek ninnilerle.)
Menmu östüm ularniñ	(Ben de büyüdüm onların)
Quçiqida erkilep (Rozi, 2000, s. 1).	(Kucağında şımararak.)

Anne ve baba sevgisinin çocuklara verilmesini isteyen şair, bu konuda oldukça fazla şiir yazmıştır. “Külke” (Gölüş) şiirinde anne ve babanın çocukları için yaptığı fedakârlıkları anlatan şair, ailenin Uygur Türklerinde değerli bir müessese olduğunu belirtmek ister.

Ata – anam her küni	(Babam annem her gün)
Méni tatliq küldürer.	(Beni tatlı güldürür)
Qelbimge şad ömürniñ	(Kalbimde neşeli ömrün)

Güllirini ündürer (Rozi, 200, s. 69).

(Güllerini yetiştirir.)

Şair, öğretmenlerin çocuklar için son derece önemli bireyler olduğunun bilincindedir. Bir dönem kendisi de öğretmenlik yapmış, bu kutsal mesleğin bıraktığı izler hayatını şekillendirmiştir. Öğretmenlerin çocukların eğitilmesi için çok gerekli bireyler olduğunu bilen şair, “Muellim” (Öğretmen), şiirinde anne ve babaya benzettiği öğretmeni değerli bir yol gösteren olarak belirtir.

Animizğa oxşaysız,

(Annemize benziyorsun,)

Dadimizğa oxşaysız,

(Babamıza benziyorsun,)

Bizni körüp yayraysız,

(Bizi görüp rahatlıyorsun,)

Ey qedirdan muellim (Rozi, 2000, s. 11).

(Ey kadirşinas öğretmen!)

Rozi, “Qedirliksen” (Değerlisin) şiirinde de öğretmenlik mesleğinin kutsallığına ve öğretmenlerin öğrenciler için harcadığı çabalara değinir. Bir çiçek, sulanarak ve çabalar harcanarak büyütüldüğü gibi öğretmen de öğrencilerini bildiği her şeyi aktararak büyütür ve yetiştirir.

Qedirliksen muellim,

(Değerlisin öğretmen,)

Söyümlüksen muellim;

(Sevgilisin öğretmen,)

Bizge ata - anidek,

(Bize baba, anne gibi)

Köyümlüksen muellim

(Şefkatlisin öğretmen.)

Séniñ bilen éçilğan

(Senin ile açılan)

Gül - ğunçe biz, çéçek biz.

(Gül, goncayız çiçeğiz biz.)

Öginişte tirişčan,

(Öğrenmeye gayretli,)

Aq köñül biz, zérek biz (Rozi, 2000, s. 47).

(İstekliyiz, akıllıyız biz.)

2.4. Tabiat Sevgisi

Şair Ablikim Rozi, şiirlerinde tabiat temasını sıklıkla işler. Şair, çocukların doğayı sevmelerini, doğanın onlar için önemli bir nimet olduğunu vurgular. Hayvanlar, bitkiler, ağaç vb. gibi tabiatın içinde yaşayan her şey Rozi’nin şiirlerinde çocukların anlayacağı sadelikte işlenir. Çocuklara tabiat sevgisini aşılamak için yazılan ve aynı zamanda Rozi’nin şiir kitaplarından birinin adı olan Qalığaç (Kırlangıç) şiiri bu duruma bir örnektir.

Qalığaç, sen baharniñ

(Kırlangıç, sen baharın)

Xeverçisi - elçisi.

(Habercisi, elçisi)

Baharkelse gullerniñ

(Bahar gelse güllerin)

Éçilidu hemmisi. (Rozi, 1984 s. 4)

(Açılır hepsi.)

Şair, Gül ve Bülbül şiirinde gülü ilim olarak, bülbülü ise çocuklar şeklinde simgeleştirmiştir. Okulu bir çimene benzeten şair, doğadaki canlı varlıklar yoluyla benzetmeler yaparak çocuklara eğitimi sevdirmek istemiştir.

Xuş purağ gulni

(Hoş kokulu güle)

Deymen ilim pen.

(Diyeceğim ilim ve fen)

Biz xoşal bulbul, (Biz sevinçli bülbül)

Mektep - bir çimen (Rozi, 1984, s. 26). (Okul bir çimen.)

Çocuk, keşfetmek ve bilmek isteyen bir bireydir. Onun için tabiat keşfedilmesi gerek bir şeydir. Şair, çocukların doğa hakkındaki bu merak duygusunu gidermek için çok sayıda şiir yazmıştır. Küyleyli Dostlar (Şarkı Söyleyin Dostlar) şiiri bu duruma örnektir.

Çimen, yaylaqlar, (Yaylalarda çimenler,)

Xoş çiray açtı, (Güzelce açtı)

At, koylar, qoylar... (At, inek, koyunlar...)

Hessilep aştı. (Rozi, 1984, s. 41). (Hepsini paylaştı.)

Bağ ve bahçelerde çocukların mutlu olacağını vurgulayan şair, çocukların bu mekânlarda zaman geçirmesinin doğayı tanımaları için faydalı olacağını da belirtir. Çocuklara bağ ve bahçe sevgisini aşılamak için “Bağ İçide Balalar” (Bahçe İçinde Çocuklar) şiirini yazar.

Güzel bahar keñ bağqa, (Güzel bahar, geniş bahçeye,)

Kirgen idi balılar, (Girmiş idi çocuklar,)

Qarşı aldı ularni (Karşıladı onları)

Bağ içide tağılar (Rozi, 1984, s. 122)... (Bahçe içinde amcalar...)

Şair, şiirlerinde hayvanların çalışkanlıklarından örnekler göstererek çocukların da onlar gibi olmalarını ister. Çocuklar, bu tür şiirleri okuduklarında ya da duyduklarında yazılanların kendileri için olduğunu algılayacak, davranışlarını da bu doğrultuda gerçekleştirecektir. Bürküt Bilen Toxu (Kartal ile Tavuk) şiiri bu duruma örnektir.

Kiçik dostum, bürküt kebi, (Küçük dostum, kartal gibi)

Harmay tiriş, daim tavlân. (Yorulmadan çalış, sürekli güçlen)

İlim – penniñ çoqqısığa (İlim ve fennin zirvesine)

Çıqalaysen şundaq qılsañ. (Rozi, 1984, s. 69) (Çıkacaksın böyle yaparsan.)

2.5. Mutluluk

Bir çocuğun iyi olması ve mutlu olması şair için önemlidir. Mutluluk, Ablikim Rozi'nin şiirlerinde sıklıkla işlediği bir temadır. Çocuklar mutlu olduğunda evrende de mutluluğun hâkim olacağına inanan şair, mutluluğun kimi zaman öğrenilen bir müzik notasıyla kimi zaman da oyun oynarken yaşanacağını belirtir. “Tik -Tak Top” (Pinpon Topu) şiiri bu duruma bir örnektir.

Kümüş reñlik tik tak top, (Gümüş renkli pinpon topu)

Saňa qelbim söyündi, (Sana yüreğim ısındı)

Séni oynaş men üçün (Seninle oynamak benim için)

Bekmu ésil köründi (Rozi, 1984, s. 21). (Çok da asilce göründü.)

Fotoğraflar, çocukların görsel zekâ becerilerini geliştirmek için önemli birer araçtır. Şair, “Albüm” şiirinde bir çocuğun aile albümüne bakarak yaşadığı mutluluğu ve kazandığı becerileri anlatır.

Bizniñ öyde, çamadanda (Bizim evde, valizde)

Çirayliq bir album bar.	(Güzel bir albüm var.)
Şu albumni her küni	(Bu albümü her gün)
Varaqlıgum – körgüm bar. (Rozi, 2000, s. 22)	(Açıp göresim var.)

2.6. Dilek ve İsteklerin Karşılanması

Çocuklar ailelerinden bir şeyler isteyerek büyürler. Bu isteklerin arasında bazen oyuncak bir araba bazen de oyuncak bir bebek olabilir. Hediyeler, çocuklar için değerli nesnelerdir fakat bu hediyeler eğitimle de bağlantılı olmalı çocuk bu hediyelerle oynarken bir taraftan da bir şeyler öğrenmelidir. Eğitimle birlikte millî kültürün de harmanlanarak çocuğa aktarılması son derece önemlidir. Qol Yağliq (Mendil) şiiri de bu türde bir şiirdir. Çocuğun çok istediği bir mendil, babası tarafından alınarak ona hediye edilir. Mendil, Uygur Kültüründe önemli bir yere sahiptir.

Dadam maña bazardin	(Babam bana çarşıdan)
Élip berdi qol yağliq.	(Satın aldı mendil)
Hemra maña her daim	(Arkadaş bana her zaman)
Aşu körkem, gül yağliq (Rozi, 2000, s. 79).	(Bu güzel gül mendil.)

2.7. Çalışkanlık

Çalışmak yalnızca kazanç için yapılan bir eylem olmadığı gibi fiziki ve ruhsal olarak da insanı diri tutan bir değerdir. Vaktinde çalışmak ve verimli çalışmak için çocuklara bu değerler kazandırılmalıdır. Rozi de şiirlerinde çocuklara çalışkanlık değerini kazandırmayı amaçlamıştır.

“Bizniñ Sinip” (Bizim Sınıf), Ablikim Rozi’nin çalışkanlık değerini çocuklara kazandırmak için kaleme aldığı bir şiirdir.

Kéler yili yene biz,	(Gelecek yıl yine biz,)
İlgar sinip bolimiz.	(Öncü sınıf oluruz.)
Veten üçün öginip,	(Vatan için öğrenip,)
Küç – quvvetke tolimiz (Rozi, 1987, s. 6).	(Güç kuvvetle dolarız.)

Derslerinde başarılı olmak için çocukların çalışması ve gayret göstermesi gerekir. Vatanları için faydalı birer birey olmak Uygur Türkü çocukların önemli gayeleri arasındadır. Şair, “Balılar” (Çocuklar) şiirinde çocukların derslerine çalışarak güçlü olacağını belirtir.

İlim pendin küç élip,	(İlim fenden güç alarak,)
Sağlam ösüp-yétilip,	(Sağlam büyüyerek gelişen,)
Ğunçe bolup éçilip,	(Gonca olup açılarak,)
Yaşnavatqan balılar. (Rozi, 2000, s. 15).	(Serpilen çocuklar.)

2.8. Dostluk

Dostluk, Ablikim Rozi tarafından şiirlerinde işlenen bir temadır. Çocuklar için dostluk ve arkadaşlık önemli değerlerdir. Dostlar, birlikte mutlu ve huzurlu zaman geçirir. Çocuklar için iyi bir dost seçmenin önemli olduğunu belirten şair, bu konuda “Ular İkkisi” (Onlar İkisi) şiirini yazar.

Şenbe küni, ikki dost,	(Cumartesi günü, iki dost)
Bir pilanni tüzüşti.	(Bir plan yaptı.)

Deryasida şadliqniñ, (Nehrinde mutluluğun)
Ğulaç taşlap üzüşti (Rozi, 1987, s. 105). (Kulaç atıp yüzdü).

Şair, biriyle dost ve arkadaş olabilmek için bazı kurallar koyar. Bu kurallar çocukların iyi bir dost ya da arkadaş seçiminde faydalı olacak kurallardır. O, derslerine çalışmayan, emek vermeden başarı bekleyen, ahlaklı olmayan, düzenli olmayan çocuklarla dost olunmaması gerektiğini “Adaş Démeymen” (Dost Demem) şiirinde işlemiştir.

Dersini bilmiseñ, (Dersini bilmezsen,)
Yalğan sözliseñ, (Yalan söylersen,)
Emgek sözmisen, (Emeği sevmezsen)
Adaş démeymen (Rozi, 2000, s. 36). (Dost demem.)

2.9. Ana Dil Sevgisi

Şair, çocukların Uygur Türkçesini öğrenmeleri gerektiğini “Sekkiz Dost’niñ Söhbiti”, (Sekiz Dostun Sohbeti) şiirinde belirtir. Uygur Türkçesini öğrenmek ve yaşatmak Uygur Türklerinin birinci vazifesidir. Dil olmadan; insan, toplum, aile, millet ve kültür de olmaz. Şair, çocuklara ana dil sevgisini kazandırmak için bu konuda şiir yazmıştır.

Söz türkümi atalduk. (Sözcük türleri denildik,)
Uygur ana tilida. (Uygur ana dilinde.)
Meñgü yaşar namimiz (Edebî yaşar namımız,)
Xelqimizniñ dilida (Rozi, 2000, s. 78). (Halkımızın gönlünde.)

Şair, çocuklara ana dil sevgisini edebî eserler yoluyla da aşılacak ister. O, ana dilinde yazılan eserleri okuyan çocukların ana dillerini daha iyi kavrayacaklarını düşünür. Şair, “Gézit Méniñ Amriqim” (Gazete Benim Sevgilim) şiirinde Uygur edebiyatındaki bazı edebî türlerden bahsederek çocukları bu edebî türleri okumaya teşvik eder.

Çıqar yene hikaye, (Çıkar yine hikaye,)
Temsil, yumurlar. (Bilmece, şakalar.)
Çöçek, qoşaq, tepişmaq, (Çöçek, koşak, bulmaca,)
Qiziq oyunlar (Rozi, 1984, s. 30). (Zevkli oyunlar.)

Sonuç

Çağdaş Uygur edebiyatında çocuk şiirleri önemli bir yere sahiptir. 1920’li yıllarda ilk örneği verilen çocuk şiirlerinin sayısı daha sonra giderek artmıştır. Ceditçilik Hareketi ile ivme kazanan çocuk şiirleri, usta kalemlerin sayesinde daha da gelişmiştir. Ablikim Rozi de çocuklar için şiirler yazan Uygur Türkü şairlerden biridir. Şair, öğretmenlik mesleği sırasında çocuklarla yakın ilişkiler kurmuş ve çocuklar için olmazsa olmaz değerleri şiirlerinde işlemiştir. O, şiirlerini çocukların anlayabileceği sadelikte yazmıştır.

Her çocuğun okula gitmesini isteyen şair, okul kavramını sıklıkla şiirlerinde işlemiştir. Şaire göre çocuklar okumalı, çalışkan olmalı ve Uygur halkı için faydalı işler yapmalıdır. Ablikim Rozi, vatan ve millet sevgisini eserlerinde işleyerek çocukların vatan ve millet sevgisi ile büyümesini amaçlamıştır. Doğu Türkistan için mücadele eden vatanperver şahsiyetleri şiirlerinde işleyerek çocuklar için bir rol model oluşturmak istemiştir. Şaire göre her çocuk millî kültürünü öğrenmelidir. Ablikim Rozi, Uygur millî örf ve adetlerini çocuklara sevdirmeyi ister. Uygur Türkleri için önemli millî kültür ürünleri olan doppa, yağlıq gibi kavramları şiirlerinde işlemiştir. Şair, anne ve baba sevgisini çocuklara kazandırmaya

çalışmıştır. Ahlaklı çocuklar yetiştirmeyi amaçlamıştır. Çocukların hayatında olumlu izler bırakacak insanların olmasını isteyen şair, şiirlerinde dostluk, arkadaşlık gibi değerlere sıklıkla yer vermiştir.

Çocukları iyiye, güzele doğruya yönlendiren Ablikim Rozi, onlarla bir bağ kurmuştur. O, çocukların gözüyle dünyaya bakarsa onlara faydalı olacağını anlamış ve bu yönde şiirler yazmıştır. Ablikim Rozi, çocuk şiirleri ile vatanperver, millî değerlerine sahip çıkacak, terbiyeli, ahlaklı, çalışkan, dürüst çocuklar yetiştirmeyi hedeflemiştir. Çocukları da bu değerlere yönlendirecek şiirler yazmıştır.

Kaynakça

- Abduğupur, Ş. (2012). Balılar edebiyatının öğretici orni ve roli. *Şincañ Üniversitesi İlmîy Jurnili*, 33 (1), 99-106.
- Açık Önkaş, N. (2009). Çocuk edebiyatı kitaplarında çocuğun yeri. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 1-12.
- Akkaya, N., Özden, E., Güllü, B. (2022). Karacaoğlan şiirlerinde değerler. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 53, 173-193.
- Aksan, D. (1995). *Şiir dili ve Türk şiir dili*. Engin Yayınevi.
- Aydın, İ., Öksüz, A. (2021). Çocuk kitaplarının değerler eğitimi açısından incelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 25, 579-619.
- Çalışkan, H., Yıldırım, Y. (2023). *Türk Dünyasında değerler eğitime genel bir bakış*. Şahin, K. ve Kol, S. (Ed.), Bağımsızlığın 30. Yılında Türk Dünyası Analizleri (s.145-191). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Demirez, A. (2024). *Uygur çocuk edebiyatı*. Bengü Yayınları.
- Demiryürek, G., Kılıç, A. F. (2023). Çağdaş çocuk şiirinde değerlerin keşfi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 12, 1660-1683.
- Hazırqi zaman Uygur Tiliniñ İzahliq Luğiti*: Şincañ Xelq Neşriyatı.
- John, D. (1997). *Uygurçe-İngilizçe Luğet*. Şincañ Xelq Neşriyatı.
- Karaman, A. (2014). Uygur şairi Lutpulla Mutellip. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 3, 101-115.
- Karaman, A. (2011). *Lutpulla Mutellip'nin eserleri (inceleme, metin, aktarma, dizin)* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ege Üniversitesi.
- Kaşgarlı, A., R. (2017). Uygur şair Muhtar Buğra'nın çocuk şiirlerindeki tema- "Qum Pesli" örneği. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 59, 421-434.
- Oğuzkan, A., F. (2013). *Çocuk edebiyatı*. Anı Yayıncılık.
- Rozi, A. (1984). *Qaliğaç*. Şincañ Xelq Neşriyatı.
- Rozi, A. (1987). *Ümid Günçiliri*. Kaşkar Uygur Neşriyatı.
- Rozi, A. (2000). *Kimniñ Toğra?*. Şincañ Yaşlar Ösmürler Neşriyatı.
- Sağlam, S. & Sakallı, E. (2020). *Türk Dünyasından çocuk şiirleri*. Bengü Yayınları.
- Sever, S. (2003). *Çocuk ve edebiyat*. Kök Yayıncılık.
- Ünal, Ö. (2023). İşlevsel halk bilimi kuramı çerçevesinde Türk halk kültüründe mendil. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 41, 98-122.

Extended Summary

Children's literature consists of literary creations created to educate children. These literary creations are creations such as poems, stories, novels, etc. It is intended to impart certain values to children through these literary creations. Children will progress in terms of their emotional and cognitive development thanks to these literary creations. Children's emotional world, mental world and language skills will develop thanks to the literary works produced for them. When they become adults, they will have acquired ethical and aesthetic values. Children's literature covers literary works written or sung for children. The term children's literature is intended to describe a field of literature that meets the needs of people between the ages. Poetry is one of the most processed genres in children's literature. Poetry is a product of verbal art that is original, impressive, emotional, and creative in terms of content, essence, and verbalization and presentation. Poetry, unlike prose, is composed

of short lines and has a harmony aspect, and while it embraces the child more tightly, it is also very important as an element that brings color to the child's world of perception and develops his/her imagination. For this reason, children's poems are important literary genres.

The Turkish World is quite rich in terms of written and oral literary works. Within this richness, children's literature, both folk literature and contemporary types, has a special importance. Children's literature products are also very important in contemporary Uyghur literature, one of the literatures of the Turkish World. The most common type among these products is children's poems. Poetry is one of the shortest types of narrative. It is very effective on children thanks to its short verses and harmony. Reading poetry makes the child love the mother tongue. There are many literary works written for children in contemporary Uyghur literature, the foundations of which were laid in the early 20th century. The first example of these works is Abrurahim Nizari's children's koşağ (folk poem) called "Diki-Diki Taqşan" (Zıp Zıp Tavşan) in the 20s of the 20th century. Works written for children also played an important role in the spread and development of the Cedit Movement, which was a turning point for education and training. Thanks to these works, the public "woke up" through children and shed light of hope for the future. Children's poems took on a task beyond helping children acquire the habit of reading; they were to explain the importance of education, to awaken the public and to revive the lights of hope that were about to fade. Ceditist intellectuals, who believed that if children were educated, the country would also be educated and develop, took various steps in this direction. Intellectuals such as Musabay Brothers, Abdukadir Damolla, Maksut Muhiti, and Tursun Ependi opened schools for children. Intellectuals such as Abduhalik Uygur, Lutpulla Mutellip, and Memtili Tevfik worked to enlighten the public with children's poems, children's theater plays, and fairy tales. In order to build a good future, some writers who are representatives of Contemporary Uyghur literature have produced works in the genre of children's literature. In East Turkestan, where written literature and oral literature are quite rich, literary creations have been created for children. Some of these literary works were written by Ablikim Rozi. Uyghur poet Ablikim Rozi is a prolific poet who produces works in the genre of children's poems.

Ablikim Rozi also wrote children's stories in addition to the genre of poetry. The author met with the reader for the first time in 1962 with children's poems published in newspapers and magazines. Rozi aimed to educate and raise children with his works in the field of children's literature. He created works that will be a treasure trove of information in the lives of Uyghur children. In our study, one hundred and fifty seven poems in Ablikim Rozi's poetry books "Qarlıgaç" (Swallow), "Ümid Ğunçiliri" (Hope Rosebuds), "Kimniñ Toğra?" (Who is Right?) will be examined and content analysis will be made. The themes that the poet uses in children's poems will be determined through the examined poems.

Writer Ablikim Rozi was born in 1946 in the village of Üstün Atuş in the town of Atuş. The writer, who completed primary school between 1953-1957, graduated from Kaşkar Teachers' School between 1957-1963. He taught in cities such as Yeken and Kaşkar from 1963 to 1980. Rozi, who worked as a writer for Kaşkar Newspaper from 1980 to 2003, is a member of the Şıncañ Writers' Union. Ablikim Rozi, whose works have been published in newspapers and magazines since 1962, is known as a children's poet. The writer, who is busy with children's literature, published a book of poems called "Qarlıgaç" (Swallow) by Şıncañ Halk Neşriyatı in 1984. In 1987, a book of poems called "Ümid Ğunçiliri" (Hopeful Rosebuds) was published by Kaşkar Uygur Neşriyatı. In 2000, the poetry book "Kimniñ Toğra?" (Who is Right?) was published by Şıncañ Yaşlar – Ösmürler Publications. In 2008, Ablikim Rozi's poetry book "Söyümlük Dünya" (Dear World), which he prepared together with Toxtihaci Rozi and published by Kaşkar Uygur Publications, was published.